

■ Hana BORTLOVÁ-VONDRÁKOVÁ (ed.)

Španělská vesnice. Reflexe ciziny ve vzpomínkách odborníků na hispánský svět

Academia, Praha 2021, 348 s.

Nová kniha historičky a absolventky oboru iberoamerikanistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (FF UK) Hany Bortlové-Vondrákové přináší sérii rozhovorů s odborníky na hispánský svět. Uvádí je dvě předmluvy: první seznamuje čtenáře s kontextem českého zájmu o iberský svět, tedy o Španělsko, Portugalsko a země Latinské Ameriky. Napsala ji dlouholetá pracovnice Střediska iberoamerických studií FF UK Markéta Křížová. Autorkou druhé je sama editorka, která přibližuje genezi publikace, její strukturu, výběr pamětníků, rejstřík kladených otázek a zvolenou metodu orální historie. Jedná se v podstatě o vydaný pramen, protože předložené rozhovory se mohou v budoucnu stát základem pro zpracování dějin české hispanistiky a iberoamerikanistiky jako vědních disciplín či pro prozkoumání dějin konkrétních pracovišť zabývajících se touto problematikou.

V této souvislosti je ovšem třeba upozornit na to, že byť publikace tvoří relativně solidní základ pro budoucí takto orientované výzkumy, o reflexi *ciziny* zde navzdory názvu knihy jde v o poznání menší míře. Jak editorka sama říká v úvodu, kniha vlastně vznikla jako jakýsi „vedlejší produkt“ rozsáhlejšího výzkumu, ježmu se věnoval v uplynulých třech letech kolektiv Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky vedený Lenkou Krátkou (Problematika pracovních cest z Československa do zahraničí v letech 1945–1989, podpořený Grantovou agenturou ČR v letech 2019–2021). Ačkoliv editorka odkazuje na jeho knižní podobu (s. 22), publikace nebyla v době psaní recenze, tj. v listopadu 2021, ještě k dispozici čtenářům (KRÁTKÁ, Lenka – MÜCKE, Pavel: *Za hranice služebně. Pracovní cesty z Československa do zahraničí*

v období 1945 až 1989). Tuto okolnost zmiňují hned v úvodu, protože se domnívám, že by obě knížky mohly tvořit komplementární dvojici, na jejímž základě by si čtenáři mohli například vytvořit plastičtější obraz procesu schvalování, který provázel výjezdy lidí ze socialistického Československa do zahraničí, a dalších praktických okolností s tím spojených. Bez této znalosti jsou odkázáni na paměť vypovídajících či na své nahodile získané vědomosti o dané problematice. Když pak Hedvika Vydrová na s. 250 recenzované knihy tvrdí, že „ze slovenských vysokých škol a vědeckých pracovišť se taky mnohem snadněji vyjízdělo do zahraničí“, nevíme, nakolik je toto sdělení relevantní, a nelze ho nikde ověřit.

Editorka zvolila metodu orální historie. Jak sama popisuje (s. 24), rozhovory měly dvě roviny: biografickou, v níž pamětníci převyprávěli libovolným způsobem svůj životní příběh, a polostrukturovanou, která se opírá o předem připravené otevřené otázky vztahující se k oboru a pokrývající několik tematických celků (studium, kariéra, institucionální vývoj, odborný vývoj, kontakty se zahraničím). V souvislosti se zvolenou metodou upozorňuji na jeden problém, který opakovaně vnímám při četbě tohoto typu pramene. Pokud je vydán knižně, často se dostavuje pocit, že řečené by stálo za to dopovědět, rozvést, vysvětlit, ale to se nestane a čtenář pociťuje zklamání. Nakolik spočívá v nepochopení metody a v přílišných očekávání, nejsem schopná určit, ale pokusím se tuto zkušenost ilustrovat na konkrétním příkladu. Básník, překladatel a vysokoškolský učitel Miloslav Uličný hovoří o tom, že byl ke konci šedesátých let zaměstnán v zahraničním vysílání Československého rozhlasu, a zmiňuje drobný detail ze své rozhlasové kariéry: „Jako překladatel a hlasatel jsem byl spokojený, hrál jsem s ‚rozhlasovými‘ španěly dokonce v několika pohádkách pro posluchače za Pyrenejemi. Musel jsem si proto zvolit pseudonym, prý aby mě při případné cestě do Španělska neidentifikovala Frankova policie.“

(s. 220). Zde by zajisté nebylo od věci přidat alespoň poznámku pod čarou, která by kontextualizovala tehdejší úlohu zahraničního vysílání, protože španělština nebyla zdaleka jediným jazykem, v němž se z Prahy vysílalo. Československý rozhlas navíc zajišťoval až do roku 1970 vysílání v italštině a francouzštině, které bylo v gesci francouzských a italských komunistů sídlících v Praze. Byla španělskojazyčná redakce tvořená republikánskými emigranty usazenými v Československu? Nevíme.

Vybranou skupinu respondentů tvoří dvanáct pamětníků, kteří v období státního socialismu pracovali na některém z univerzitních pracovišť, v Československé akademii věd, v muzeích a galeriích či ve svobodném povolání jako redaktori, překladatelé a lektori. Nejstarší z nich se narodil v roce 1936 a nejmladší roku 1957. Jména některých významných odborníků ale chybí (Josef Opatrný, František Vrhel, Mnislav Zelený), protože poskytli rozhovor pro předchozí editorčinu knihu (HLAVÁČEK, Jiří – BORTLOVÁ-VONDRÁKOVÁ, Hana /eds./: *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Československá etnografie a folkloristika ve vzpomínkách pamětníků*. Academia, Praha 2018) či vydali vlastní vzpomínkovou knihu (FORBELSKÝ, Josef: *Svět se mnou, svět beze mě*. Academia, Praha 2013). Jmenovitě se zde setkáme s Jiřím Černým, Vladimírou Dvořákovou,

Vlastou Hlavičkovou, Annou Houskovou, Kateřinou Klápštovou, Janou Královou, Evou Lukavskou, Annou Mištinovou, Pavlem Štěpánkem, Milošlavem Uličným, Hedvikou Vydrovou a Bohumilem Zavadilem.

Smyslem recenze není zabývat se každým rozhovorem zvlášť, ale všimati si motivů, které se opakují a otevírají další badatelská pole. Bližší prozkoumání by si podle mého názoru zasloužilo tvrzení Anny Mištinové (s. 188), podle níž bylo jazykové studium v někdejší Československu na vysoké úrovni navzdory odtrženosti studentů i většiny vyučujících od živého, mluveného jazyka a od aktuální odborné literatury. Tato teze je poměrně rozšířená a vztahuje se i na dobový umělecký překlad. Nabízí se otázka, jak a čím byla izolace od živého jazyka kompenzována – jednu z možností naznačuje Bohumil Zavadil, když říká: „Právě v koleji jsem mimochodem navázal přátelství se studenty z Bolívie a začal se ve španělštině zdokonalovat.“ (s. 270) Nejednalo se o strategii ojedinělou, jak potvrzuje i v knize citovaná (s. 11) bakalářská práce Filipa Vavřína věnovaná dějinám portugalistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (VAVŘÍNEK, Filip: *Portugalistika na FF UK. Vznik a dějiny oboru*. Bakalářská práce. FF UK, Praha 2016). Na druhé straně je možné uvažovat o tom, že dokonalá znalost struktury jazyka dokáže alespoň z velké části tuto izolaci vyvážit. Svěráznou metodu k obohacení slovní zásoby zvolila Vlasta Hlavičková, vysokoškolská učitelka, autorka slovníků a lingvisticko-didaktických prací. Během svého pobytu na letní jazykové škole v Madridu na konci osmdesátých let se uchýlila na několik hodin do obchodního domu Corte Inglés, kde opisovala z cenovek názvy nejrůznějšího zboží. Nákup slovníků byl totiž velmi nákladnou záležitostí (s. 87). Právě takové postřehy by mohly v budoucnu tvořit kostru nějaké důkladné oborové sebereflexe.

Odborníci na iberský svět měli ve zkoumaném období šanci vycestovat především na Kubu a do Mexika, v mnohem menší míře do dalších la-

tinskoamerických zemí, Španělska a Portugalska. Návštěvníci Mexika si shodně všímali dosud nepoznané chudoby, žebrajících dětí v ulicích a velkých společenských nerovností (např. rozhovor s Vladimírou Dvořákovou, s. 69, Kateřinou Klápštovou, s. 131, Janou Královou, s. 150 ad.). Z výpovědí je patrné, jak je tato realita zaskočila a zasáhla, postrádám v nich ale nějakou hlubší analýzu – jak si jí vysvětlovali, zda s ní dopředu počítali a jak rezonovala s jejich československou zkušeností. Naproti tomu v jiné výpovědi (s. 170) je Mexiko pro svůj konzumní standard hodnoceno jako západní země. Eva Lukavská ke svému hodnocení Mexika jako Západu navíc překvapivě dodává: „*Nicméně o Mexiku se tehdy mluvilo jako o rozvojové zemi, třetí svět se říkalo. My jsme ale byli ve srovnání s Mexikem v té době svět čtvrtý.*“ (s. 170) Jak tomuto tvrzení rozumět? Otázka, jaká kritéria byla určující pro konstruování obrazu Západu, by si zasloužila bližší prozkoumání v nějakém příštím výzkumu, stejně jako představa *ciziny* jako sdílené myšlenkové kategorie. Jediná Kateřina Klápštová, etnografka a kurátorka sbírek amerických domorodých kultur v Národním muzeu – Náprstkově muzeu hovoří podrobněji a konkrétněji o svých znalostech a představách Mexika, jež měla před tím, než mohla tuto zemi navštívit. Znalost materiální kultury jí patrně dala reálnější představu a i s odstupem času je schopná svá očekávání a zkušenosti zpětně analyzovat.

Vysoce oceňuji rozhovor s Hedvikou Vydrovou, nejen pro nesporné vypravěčské kvality, ale také pro autentické vyjádření jejího dobového obdivu ke kubánské revoluci, který musel být ve své době pro lidi se znalostí místních reálií sdíleným generačním prožitkem. Jako studentka odcestovala na Kubu v únoru 1961 na několikaměsíční pobyt, během něhož dokončila svou diplomovou práci, a měla tak příležitost být na omezenou dobu součástí euforické a jistě opojné společenské nálady. Po každém opojení přichází samozřejmě

vystřízlivění, cením si ale vypravěččiny upřímnosti a skutečnosti, že nemá potřebu svůj tehdejší prožitek nějak shazovat či zamlčovat.

Vítám institucionální a biografický heslář zařazený na konci publikace, jen bych ráda upozornila na vtipný překlep – Václav Šolc jistě nestudoval na Luteránské univerzitě ve Vatikánu, nýbrž na univerzitě Lateránské (s. 313). Postrádám zde medailonek spisovatele, překladatele a politického pracovníka Lumíra Čivrného, o němž se zmiňuje ve svém vyprávění Hedvika Vydrová (s. 242) a který hrál ve své době významnou roli ve zprostředkovávání kubánské literatury československým čtenářům.

Na závěr, navzdory některým výše formulovaným výhradám, zdůrazňuji, že subjektivně pojatý biografický výzkum má pro každý vědní obor nedocenitelný význam. Lze jen doufat, že podobných knih bude přibývat.

Marta Edith Holečková

■ Mark CORNWALL *Čertova zeď. Život a smrt Heinze Ruthy.*

Překlad Jan Seidl. Academia – Masarykův ústav a archiv AV ČR, Praha 2020, 380 s.

Biografie je oblíbený žánr mnoha čtenářů se zálibou v historii, pro samotné historiky však představuje velkou výzvu. Vždy hrozí nebezpečí, že zájem o osudy konkrétního člověka omezí analýzu minulosti na pouhé banální životopisné vyprávění. V opačném případě se zase jedinečnost osudů a jednání může zcela rozplynout. V urputné snaze zachytit všechny podrobnosti profesních úspěchů a veřejného působení významných žen či mužů pak mnohdy autor zcela rezignuje na líčení proměn jejich charakteru vlivem stárnutí nebo strastí osobního života. Brilantních a dechberoucích životopisů je pomálu, nicméně stále se najdou světlé výjimky.

Kniha britského historika Marka Cornwalla mezi ně nepochybně patří. Zaslouží přitom o to větší uznání,

že za poněkud mystickým názvem skrývá pojednání o rozporuplné, a proto možná záměrně opomíjené osobnosti Heinze Ruthy. Čertově zdi, tedy čedičové skále na jih od Ještědu, přisoudili místní ve svých pověstech tajemný původ. V době bujícího nacionalismu ji v poslední třetině 19. století začali vnímat jako symbol přirozené hranice mezi českým a německým osídlením v kraji.

V nedalekých Lázních Kunderatice se v roce 1897 narodil do částečně smíšené rodiny s dominantní německou identitou Heinrich (Heinz) Rutha. Během středoškolských studií se zapojil do mládežnického hnutí Wandervogel, jemuž posléze předsedal. Po krátkém pobytu na bojišti první světové války vybudoval prosperující nábytkářský podnik a výrazně formoval národoveckou výchovu německé mládeže v tělocvičné organizaci Turnverband. Snažil se znovu prosadit německou dominanci v českých zemích, přičemž kladl důraz na roli mužské pospolitosti. Spoluzakládal nacionalistické organizace Kameradschaftsbund a Sudetendeutsche Heimatfront, výrazně ovlivňoval Konrada Henleina, v jehož Sudetoněmecké straně následně působil jako odborník na zahraniční politiku. Jako představitel sudetoněmecké politiky vedl v druhé polovině třicátých let řadu klíčových diplomatických jednání, zejména ve Velké Británii. V roce 1937 byl československou policií obviněn z homosexuality, uvězněn a ještě před přelíčením spáchal v soudní vazbě sebevraždu.

Tři linie výkladu

Po přečtení knihy již není volba názvu natolik překvapivá. Čertova zeď totiž může sloužit jako výstižná metafora pro mentální a ideologické bariéry, které se skrze lidské jednání zhmotňují v reálném světě a ovlivňují konkrétní osudy. Život Heinze Ruthy byl nepochybně zásadně ovlivňován řadou předsudků, které se dotýkaly zejména národní a sexuální identity. Právě na jejich nesamozřejmost a sociální podmíněnost přitom Mark Cornwall opakovaně poukazuje. Aniž

by rezignoval na celistvé vykreslení Ruthovy fascinující, leč kontroverzní osobnosti, prolétá v celé knize jeho osudy s třemi abstraktními výkladovými liniemi: vzděláváním, politikou a soukromím.

Ruthův občanský aktivismus a pedagogické působení tak slouží k rozkrytí utváření národovecké mentality a myšlenkového světa Němců žijících v českých zemích. Při zkoumání navazujícího politického působení v sudetoněmecké politice narušuje autor tradiční hodnotící schémata českých historiků, ovlivněná prizmatem roku 1938 a následujícího vývoje. Cornwall naproti tomu pečlivě rozlišuje jemné názorové odstíny a jednotlivá stadia sudetoněmecké politiky, včetně možných alternativ, které podmiňoval tehdy již rozbředlý meziválečný mezinárodní systém. V neposlední řadě potom ve své knize pečlivě zasazuje Ruthova osobní dilemata při hledání citového naplnění a vlastní identity do souvislostí tehdejšího společenského vnímání homosexuality.

Zejména pro první výkladovou linku je zcela zásadní poučený a citlivý překlad Jana Seidla, který zároveň poukazuje na míru, jakou je historický výzkum závislý na jazyku a z něj odvozených myšlenkových kategoriích. Čeština totiž například na rozdíl od originální angličtiny nerozlišuje adjektivum český v zemském (Bohemian) a etnickém (Czech) smyslu. Aby se původní autorův záměr zachytit

myšlenkový svět Heinze Ruthy nerozměnil v nic neříkajících, a navíc v zásadě nesmyslných konstrukcích typu čeští Němci, využil překladatel sofistikovaný systém písemné indexace. V textu se potom objevují na první pohled poněkud překvapivě Němečtí Češi¹⁶. Ačkoliv tento způsob zápisu může zpočátku působit trochu rušivě, po pár stránkách čtivého výkladu mu každý rychle přivykne.

Cornwallova průkopnická kniha ostatně nemá být pro české čtenáře komfortním, ale naopak znepokojivým čtením. Ačkoliv originální text vyšel již před devíti lety, nelze než souhlasit s autorovým hodnocením z předmluvy, že česká historiografie na jeho knihu prozatím nedokázala reagovat ani přinést inovativní či samostatné interpretace Ruthova případu.

V kapitolách o Ruthově dětství a dospívání navazuje Mark Cornwall na dřívější výzkumy Tary Zahry a Pietera M. Judsona, když analyzuje dynamické utváření německé národní identity v Čechách před první světovou válkou. Heinze Ruthu v té době výrazně formovalo jak národnostně smíšené prostředí v Praze a České Lípě, tak zejména národovecká výchova v hnutí Wandervogel, založeném na upevňování osobních vazeb mezi německou mládeží a symbolickém přivlastňování si krajiny při výpravách do přírody.

Důvěrné přátelství mezi muži

Část věnovaná první světové válce Ruthu představuje jako typického představitele generace, kterou válečná a frontová zkušenost zásadně zformovala do dospělosti. Mladý Heinz si v té době osvojil hodnoty související s disciplínou, národní hrdostí, antisemitismem, rasismem a vůdcovstvím, ale také výjimečně důvěrným přátelstvím mezi muži. Toto nahlédnutí do temných stránek romantického idealismu tehdejších dospívajících je zároveň vynikající analýzou podhoubí, jež později živilo jak nacionální socialismus, tak sudetoněmecké hnutí. Na rozdíl od jiných válečných veteránů se Rutha po

skončení války nestáhl do soukromí, ale zrod národního státu Čechů (a Slováků) ho naopak vyburcoval k veřejné práci. Z osobní krize na konci války si přitom odnesl dva osudné sebeklamy. Představu sebe sama jako vůdcovské osobnosti a ušlechtilé ospravedlnění navazovat duchovní přátelství s jinochy za účelem jejich vzdělávání.

Mark Cornwall čtenáře velmi přehledně provází myšlenkovými zdroji Ruthova světového názoru opírajícího se o elitně autoritářskou teorii rakouského filozofa Othmara Spanna a antickým Řeckem inspirovanou nauku o neposkrvněných vztazích mužského erótu mezi učitelem a žákem. Na přelomu let 1923 a 1924 získal Rutha nový rámec pro své plány na výchovu mužského dorostu. Řecký ideál souznění krásy a ctnosti začal naplňovat při svém působení v německém tělocvičném svazu Turnverband. Kladl úzkostlivý důraz na propojení tělesného a duševního rozvoje, disciplíny a světového názoru, které měly sehrát zásadní úlohu při přetváření jednotlivých mladíků v muže v pevném svazku s jejich druhy: „*Stát a národ se rodí v chlapci, prověřuje se v jinochu a uskutečňuje se v muži.*“ (s. 187)

Cestou k „novému typu muže“ měla být uniformita a tělesná síla, jež z jinochů jako jediné mohly stvořit mravně silné a poslušné obránce národních zájmů. V prostředí Turnverbandu konvenovaly Ruthovy zásady také jeho soupeřnickovi a příteli Konradu Henleinovi, díky jehož rostoucímu vlivu se je nakonec podařilo v letech 1928 až 1933 většinově prosadit. Ačkoliv samotný Rutha stál u zrodu Henleinova sudetoněmeckého hnutí, věnoval se ještě do poloviny třicátých let hlavně pedagogické práci v tělocvičném prostředí. Od politiky se prozatím držel stranou. Navzdory vlastním ambicím vyplývajícím z jeho narcismu, velikášství a autoritativní osobnosti vyznával názor, že je potřeba k dosažení německé pospolitosti nejdříve vyšlechtit disciplínu, důvěru a jednotu.

Pasáže z dějin myšlení v Cornwallově podání působí až učebnicově čistě, ale přitom rozhodně nejsou

nudné. V pasážích zaměřených na Ruthův osobní život k němu autor přistupuje sice analyticky, ale zároveň velmi citlivě a empaticky. Dokonale zachycuje například úzkosti zralého muže zapírajícího vlastní přirozenost, obklopeného harémem mladíků, mezi nimiž ovšem jen zoufale hledá toho jednoho pravého životního partnera. Kromě této životní krize na něj kolem poloviny třicátých let tíživě doléhala i krize hospodářská, omezující jeho

Cestou k „novému typu muže“ měla být uniformita a tělesná síla, jež z jinochů jako jediné mohly stvořit mravně silné a poslušné obránce národních zájmů

podnikání. A poprvé také musel čelit veřejným obviněním z homosexuality. Právě v závěrečných kapitolách věnovaných posledním dvěma letům Ruthova života se stýkají všechny předchozí výkladové linie a kniha graduje až ke skvěle vybroušenému závěru.

Kořeny krize

Rutha se zde vyjevuje jako konzervativní a pragmatický politik, který ovšem podobně jako ostatní nebyl schopen odhadnout konečné důsledky stupňovaného mezinárodního napětí. Cornwall nově zachycuje jak nevráživost mezi radikálním a umírněným křídlem uvnitř Sudetoněmecké strany, tak řadu promarněných příležitostí porozumět si s československou vládou. Odkrývá tak kořeny krize radikalizované frustrací a paralyzované oboustrannou neochotou ustoupit, které nakonec sudetoněmecké politiky přiměly k oportunistické podpoře Hitlerových zájmů.

Tehdejší nevráživou atmosféru dokresluje poslední kapitola věnovaná Ruthovu skandálu, v níž Cornwall skvěle vystihuje mentalitu bezpečnostních orgánů. Ve zvýšené ostražitosti vůči osobám stojícím

mimo české národní společenství vykonstruovala policie obraz tajného protistátního homosexuálního spiknutí. V té době se nejednalo o nic výjimečného, podobný rámec využil při čistce probíhající od dubna 1939 mezi představiteli umírněného křídla v sudetoněmecké politice také Reinhardt Heydrich.

Mark Cornwall se ve své knize pokusil uchopit osud ambivalentní a kontroverzní osobnosti. Snažil se jí porozumět, vysvětlit její motivace a vcítit se do jejího myšlení. Protože Heinz Rutha by se i v dnešní české společnosti snadno dočkal morálního odsouzení mnohých, nikoliv nepodobného odsudkům dobových bulvárních článků citovaných v knize, jedná se o velmi riskantní počín. Cornwallova odvaha se nicméně vyplatila. Aniž by překročil tenkou hranici mezi pochoopením a ospravedlňováním, využil Ruthův rozporuplný osud k preciznímu a vynikajícímu rozboru dobového myšlení a společnosti.

Jaromír Mrňka

■ Václav HAVEL

Někam jsem to ukryl. Zápisky 77

Uspořádal Michael Žantovský. Knihovna Václava Havla, Praha 2021, 329 s.

Knihovna Václava Havla vydala další unikátní pramen k poznání života prvního českého prezidenta. Jde o donedávna neznámé Havlovy texty z let 1977–1978, které teprve před několika lety postupně objevil v pozůstalosti Havlova přítele Zdeňka Urbánka (1917–2008) jeho vnuk David Dušek (viz *Lidové noviny* z 5. ledna 2017, s. 1–3.) Texty zachycují vznik Charty 77, represi proti jejím signatářům, první výslechy Václava Havla, jeho více než čtyřměsíční věznění v lednu až květnu 1977 a následnou reflexi vězeňské zkušenosti.

Vzhledem k tomu, že autor musel předpokládat, že se text dostane do rukou Státní bezpečnosti, nerozepisuje se příliš detailně, kdo a jakým způsobem se podílel na formulování Charty 77 či jak se dostala do za-

hraničí. Každý historik, a zejména Havlův životopisec, si tu nicméně najde řadu nových detailů. Hlavní předností knihy, která sestává ze čtyř žánrově odlišných fragmentů, je její literární vytríbenost.

V zajetí obłudné mašinerie

První část, nazvaná *Předehra*, by se dala označit jako reportáž a místy má až rozverný charakter. Autor tu třeba vzpomíná, jak se po prvním výsledku snažil předejít dalšímu zatčení tím, že nespál doma, ale využil pohostinnosti Věry Jirousové. „*Jel jsem tedy spát k Věře do Navrátilovy ulice. Spaly tam tu noc nějaké mimopražské dívky, a když jsme v noci přišli, jedna z nich se napůl probudila a [rozkošnický - slovo autorem škrtnuto] protáhla, což ve mně rázem probudilo myšlenku dané vypjaté situaci sice ne zrovna přiměřenou, ale mně koneckonců podobnou. Než však stačila ovšem tato myšlenka uzrát do nějakého konkrétního plánu či pokusu, Věra rázně zasáhla, takže jsem se odebral k malému Tobiášovi (v té době čtyřletému synu Věry Jirousové - pozn. aut.) a záhy usnul.*“ (s. 27)

Reportáž ale postupně začíná více připomínat Kafku. „*Jaký mi dají paragraf a jakými činy své stihání zdůvodní, jsem nevěděl; kdybych měl usuzovat podle svého včerejšího výsledku, musel bych se domnívat, že jsem obviněn prostě z toho, že existuji.*“ (s. 39) „*V pondělí ráno, když jsem si přečetl znovu své obvinění, zmocnil se mne najednou zvláštní a dost depresivní pocit: že jsme všichni velice naivní, protože si vůbec nepřipouštíme, že na každého z nás je už dávno připraveno nějaké takové obłudné obvinění a že stačí, aby někdo někde zmáčkl příslušný knoflík nebo dal příslušný pokyn - a rázem se dá do pohybu celá velká mašinerie a semele, koho bude chtít.*“ (s. 42)

První postřehy z vězení dokáže autor výborně sarkasticky komentovat a pointovat, třeba když popisuje, jak se pokoušel ustlat kavalec tak, aby to vyhovovalo představám dozorců. „*Bylo to samozřejmě špatně a bachař mi později vynadal, že nevím, jak to má být - jako by znalost vězeňských*

obyčejů patřila k základní vzdělanostní výbavě občana socialistického státu.“ (s. 39)

Další oddíl, nazvaný *Vězení*, je o poznání temnější. Kromě výstižného popisu cely („*cela působí tak trochu jako prostornější záchod, vybavený tak, aby v se něm dalo trvale bydlet*“ - s. 91) tu čtenář najde pozoruhodné úvahy o tom, jak věznění působí na psychiku žalářovaného, přičemž autor dochází k závěru, že jde o obtížně sdělitelnou zkušenost.

První postřehy z vězení dokáže autor výborně sarkasticky komentovat a pointovat, třeba když popisuje, jak se pokoušel ustlat kavalec

Další fragment textu, označený jako *Vyšetřování*, se z celého souboru nejvíce blíží eseji. Autor nejenže tu precizně charakterizuje různé strategie vyšetřovatelů, ale především polemizuje s názorem, který byl v chartistických kruzích rozšířený, totiž že vyšetřovaní aktivisté mají využít svého (teoretického) práva nevyhovídat. Havel dokládá, že v mnoha případech může být tento postoj škodlivý jak pro vyšetřovaného, tak pro osoby, které chce krýt. Rozlišuje výpověď na svobodě od výpovědi ve

vazbě, dokáže zvažovat jemné psychologické nuance. Popisuje dva typy chvályhodné výpovědi, přičemž první má za cíl vnášet zmatek do představ vyšetřovatelů a vytvářet jakýsi slovní „paraván“, za nímž se skryje to, co nemá být vyjeveno, a druhá usiluje o jakousi slovní „neutralizaci“ skutkové podstaty. O první strategii Havel píše: „*Je to mnohdy velmi náročná a riskantní hra, ale nesouhlasím s těmi, kdo tvrdí, že jakákoliv taková hra zásadně nemůže být úspěšná. Sám jsem zjistil, že úspěšná být může.*“ (s. 153) V tomto bodě je mimořádně zajímavé, do jaké míry se Havlova strategie - včetně označení „vyšší hra“ - podobala té, kterou při svých výpovědích na Gestapu v roce 1942 zvolil Julius Fučík (viz PODHAJSKÝ, František A. /ed./: *Julek Fučík - věčně živý!* Host, Brno 2010, s. 95-175).

Vězeňské selhání

Konečně poslední část, nazvaná *Moje „story“*, se žánrově od eseje posouvá k osobní introspekci, pro autora velmi bolestné, protože reflektuje jeho „vězeňské selhání“, když z důvodů, které v textu velmi pečlivě analyzuje, v žádosti o propuštění z vazby použil formulace, jež režim obratem využil k jeho diskreditaci v očích ostatních chartistů i veřejnosti. Slova o tom, že se vyvaruje „*veškeré činnosti, která by mohla být kvalifikována jako trestná*“ (s. 297), což později ještě upřesnil tak, že se soustředí na svou literární tvorbu a nebude se podílet na organizování žádných kolektivních akcí, se po propuštění z vězení v květnu 1977 snažil uvést na pravou míru. Toto trauma bylo zřejmě jednou z pohytek jeho dalších aktivit, které režim jako trestné skutečně vyhodnotil, a autora za ně o dva a půl roku později odsoudil na čtyři a půl roku do vězení.

Knihla opatřená doprovodnými texty Anny Freimanové, Petra Blažka, Davida Duška a Michaela Žantovského rozhodně stojí za pozornost všech, kteří se zajímají nejen o Václava Havla, ale také o témata vězeňství a disentu.

Petr Zídek